

ZOLTÁN GÁBOR: ORGIA,

Hörcher Eszter: Zoltán Gábor: *Orgia*, Kalligram, Pozsony,
2016, 2021.

Hurbán, 1.évf. 1. sz., 2023. 362-365.

DOI: <https://doi.org/10.66478/Hurban.2023.1.362-365>

Pozsony, Kalligram, 2016, 2021. 320 oldal.

Zoltán Gábor regényének történeti összeállítását négy év kutatási munka előzte meg. Az elkövetők nevei és a helyszínek valóságok¹. A főszereplő Renner „keresztény létére sokszoros zsidóbújtató”,² és maga is katonaszökevény. A felesége, Teréz és a kedvese, Irén, zsidó. A szöveg objektív, nem keres érzelmeket, viszont sok (belső) reakciót képes kiváltani. Az *Orgia* című regény az 1944 ősze és 1945 januárja között, a budapesti tizenkettedik kerületben a nyilas szervezet által elkövetett módszeres emberirtás történetét dolgozza fel, melynek razziai alatt „nem a bejárando terület értendő, hanem a begyűjtendő emberek, vagyontárgyak és élelmiszerek tömege [...]”³ Zoltán Gábor célja a megismertetés, a levéltári kutatásokra épülő hitelesség (szép)irodalomba ültetése, és az adott elkövető pontos eljárását leképezni, aki „nemcsak az agyonlövésekben való részvételét írja le, hanem [...] a módszer, a protokoll, a folyamat, sőt mi több, pontos időbeosztással ütemezett folyamat fogalmakat használva fejezi ki [...] magát.”⁴ A szerző által megfogalmazott szorongás látens, hangtalan, míg a nyilasok tevékenysége hangos (hangadott). Ehhez társul a regény lezser, ironikus⁵ és spontán nyelvezete, ami stabilizálja, legalizálja az elfajzott természetességet, a textualitás és audiovizualitás kettős erejével áthatva.

362

A történelmi események és az ehhez tartozó körülmények jellegére való emlékeztetés (felidézés) fikciós-rekonstrukciós szövegképzési modellt alkot, ahol „magáról a történelemről szól a regény”.⁶ Rab László is kiemeli, hogy Kun András⁷ „a városmajori kórház kiürítéséről is említést tett a vallatóinak [...] »berohantunk, ordítózva és szitkozódva ütöttük-vertük őket, minden értéküket elvettük, és a gyermekeket ott a helyszínen közönséges puskákkal és géppisztolyokkal kivégeztük, (az) ágyban fekvőket az ágyban, az erősebbeket és a járnai tudókat pedig az épület helyiségeiben«”.⁸ Kun páter és Renner életét végigkíséri a sajátos önfegyelem. Renner a Son-

1 Vö. Zoltán Gábor 2014: Szlavko. *Holmi* (6.) 664–670. <https://www.holmi.org/2014/06/zoltan-gabor-szlavko> (utolsó letöltés: 2023. március 21) és Rab László 2021: *A pokol tornácán. Kun páter útja az akasztófaig*. Budapest, 54.

2 Zoltán Gábor 2021: *Orgia*, 22.

3 Zoltán 2021: 167.

4 Dubois, Patrick 2022: *A golyók általi holokauszt. Halál fényes nappal*. Jakab Attila (ford.), Budapest, 190.

5 „A szövegben egyes szavak a megszokottól eltérő alakban jelennek meg. Pl. az agilis, ami a nyilasok egyik alapszava volt. Két g-vel mondták. Szeretném, ha az olvasó úgy hallaná” Zoltán 2021: 312.

6 Kisantal Tamás 2015: Egy elfeledett magyar holokausztregény tanulságai. Török Rezső: *Enyv és szappan (1945). Jelenkor* (58.) 3. 338. http://real.mtak.hu/27119/1/KISANTAL_TOROKREZSO.pdf – utolsó letöltés: 2023. március 21.

7 Kun András „1941-ben szentelték pappá, majd minorita szerzetesként a kézdivásárhelyi rendházba került. 1943. december 5-én saját elhatározásából hagyta el a rendházat, hogy laicizálását elintézhesse, státuszát tekintve azonban egészen 1945 augusztusáig szerzetes maradt. [...] A Nyilaskeresztes Pártba a német megszállás után, 1944 tavaszán lépett be, annak ellenére, hogy ez egyházi személy számára nem volt engedélyezett.” Kun a Szálasi-hatalomátvétel után „a XII. kerületi nyilas pártszervezettel került kapcsolatba” majd „1944 decemberében és 1945 januárjában az ő irányításával megközelítőleg 280 személyt lőttek a Dunába a pártszolgálatosok.” Csonka Laura 2014: Kun András a népbíróóság előtt. *Archivnet – XX. századi történeti források*. (14) 5. https://www.archivnet.hu/politika/kun_andras_a_nepbirosag_elott.html – utolsó letöltés: 2023. március 21.

8 Rab 2021: 70.

derkommando⁹ feladatköréhez hasonló tevékenységet is ellát, később *felemelkedik* a nyilasok közé. Saul Ausländeréhez közelítő alakja különleges kettős pozícióban marad, majd a nyilasok őt magát, feleségét, Terézt, és a kedvesét, Irént is *feláldozzák* a többiek előtt. A foglyok általában is eszközökké, használati tárgyakká, élvezeti cikkeké szublimálódnak, parancsra teljesítik a vetkőzést, szexuális cselekményeket, éneklést, ahol „a szabály a pusztulás”.¹⁰ Az élet és halál, érték és értéktelenség közötti határvonal egyszerre olvad össze. Polcz Alaine világít rá: „Sokféleképpen lehet meghalni. Azt szoktuk mondani, a halál az igazság órája, mindenki a teljes személyiségét viszi bele”.¹¹ A testek és lelkek meggyalázása és megcsonkítása elér Kertész Imre, a *Sorstalanság*ban megfogalmazott abszurditásához, amelyről, mint a holokausztról általában, „azért szoktunk elgondolkodni, hogy újra meg újra felfedezzük értelmetlenségét”.¹² Zoltán Gábor is szembesült és szembesít saját lakóhelyének történeti múltjával, háttérével és abszurditásával, „és a kiválasztott élményekből, emlékekből konstruálja meg történetét”,¹³ a folytathatóság és lezárás kettősségének tükrében. A vézskorszakban megtörténő bűnelkövetés, majd a perek és az elkövetők kivégzése a mindenkor érvényes folytathatóság lezárását, valamint a generációk helyzetét is érinti. Zoltán Gábor, Georges Bataille-hoz hasonlóan gondolja el a regény felépítését, és „csak azokhoz szeretn[e] szólni, akiket [...] felháborít”¹⁴ mindaz, amit Sade és a nyilasok elkövettek, elgondoltak, és nem azokat szólítja meg, akik „napról napra [...] vállalják nyilvánosan, hogy *velük* vállalnak sorsközösséget. Nem az áldozatokkal.”¹⁵ Zoltán Gábor ezt a sajátos (Sade-i és krisztusi) szenvedéstörténetet szimbolikus-asszociatív jelleggel ábrázolja. Sade és Zoltán regényének világa Angela Carter szavaihoz is igazodik: „az egyik osztály kényel-

363

9 „A Sonderkommando tagjai nem vettek részt közvetlenül a gyilkolásban – ez a feladat az öröké volt –, elsődleges feladatuk a holttestek elégetése volt. A foglyok rá voltak kényszerítve ennek elvállalására, semmiféle lehetőségük nem volt visszautasítani a részvételt, vagy kikerülni a kommandóból – az öngyilkosságon kívül. Mivel a németeknek szükségük volt a Sonderkommandókra, hogy fizikailag épek maradjanak, viszonylag enyhe bánásmódban részesítették a sondereseket: saját barakkban aludhattak, amely jobban hasonlított egy otthonra, mint a többi barakkok; és megengedték nekik, hogy ingóságokkal rendelkezzenek: az elgázosítottaktól elvett étellel, gyógyszerrel, cigarettával. Emellett nem voltak kitéve az örök önkényének, nem gyilkolhatták meg őket ok nélkül. Végeredményben a Sonderkommandók tagjai általában tovább éltek, mint a haláltáborok többi foglyai.” Wikipédia szócikk: Sonderkommando. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Sonderkommando> – utolsó letöltés: 2023. március 21. Többek között a regény elején (Orgia, 19.) a nyilasok megbízásából Renner egy furgonból emel ki halottakat, és dobja a testeket a Dunába. Renner nyilasoktól függő életkörülményei hasonlóak a Sonderkommando idézett leírásához.

10 „A marosutcai [sic!] kórházát először októberben, közvetlenül a hatalomátvétel után ürítették ki. A kórházi gondnok felmutatta a mindenkor kéznél lévő igazolást, miszerint az intézmény Vöröskereszt-védelem alatt áll. A rajparancsnok végig se olvasta.” Zoltán 2021: 265.

11 Polcz Alaine – Bitó László 2019: *Az utolsó mérföld*. Második, bővített kiadás. Budapest, 20.

12 Heller Ágnes 2016: A holokauszt és a nemzedékek. In: Kőbányai János (szerk.): *Holokauszt olvasókönyv*. Budapest, 17.

13 Liska Márton 2006: A holokauszt, mint társadalmi traumatizáció. Túlélők, elkövetők és leszármazottaik. *Múltunk* (3.) 166.

14 Bataille, Georges 1993: Sade-ot csodálni annyi, mint gondolkodásának élet csorbítani. *Gondolatjel* III-IV. http://acta.bibl.u-szeged.hu/38383/1/gondolatjel_1993_3_4.pdf – utolsó letöltés: 2023. március 21.

15 Zoltán 2021: 312.

me [...] a másik osztály nyomorúságától, szenvedésétől, boldogtalanságától függ”.¹⁶ Ebben a közös jellegű, behatárolt világban történnek meg a borzalmas események Zoltán regényében is: „Juli testén korbácsütések és a pengével ejtett vágások nyomán többfelé szétnyílt a bőr [...] Akit ennyire megrongáltak, annak már jobb elmerülni a hideg vízben [...]”.¹⁷ A nőiségtől (általános emberi mivolttól) való teljes megfosztásának másik, fizikai szempontból fontos eleme Terézhez kapcsolódik, amikor a nő arca és szája súlyosan megsérül: „Hátul ment be a golyó a fejemen, és elől ki, a számon. Fogakat kiütve!”¹⁸ Az áldozatok helyzetén át az általános emberi kapcsolatok hálózatát is vázolja a szerző, az étkezés, szexualitás, bántalmazás, látvány jelenségeinek összefüggéseiben.¹⁹

Zoltán Gábor hangsúlyozza, hogy 1944 decemberének karácsonyát, az ünnepet, hogyan semmisítette meg a nyilas hatalom, és telítette gyilkosságokkal. Kun páter karakterének szávaival illusztrálja a kialakult helyzetet: „az isteni Gondviselés meghallgatta könyörgésünket, és győzelemre segítette a hungarista Esmét, amely megmentette az utolsó órában a Hazát és az Egyházat [...] Dicsérettessék a Jézus Krisztus! Kitartás, éljen Szálasi!”²⁰ A szerző Krisztus és Szálasi Ferenc alakjának egymás mellé helyezésével a torz és valódi vallást állítja egymás mellé. Zoltán nem a keresztény ember gonoszságát, hanem az ember gonoszságát akarja megmutatni, amelynek gyakorlója, „egy népirtó vezéregyéniség soha nem egyszerű végrehajtókat, hanem mindig bűnelkövetőket teremt [...] akik a gyilkosságokkal ténylegesen végrehajtják a népirtást, anélkül azonban, hogy egyéni szinten kivonnák magukat a szokásos bűnözői indítékok alól. Ebben az értelemben a népirtás egy részben irányított és szervezett tömegebűncselekmény is, amely a bűnelkövetőknek azt ígéri, hogy az üdvözítő értékek beteljesülnek egy [...] politikai nézet számára. Gyakran ez az igény csak arra szolgál, hogy a népirtást állítólagos felsőbb értékekkel igazolja. Ebben az értelemben a népirtás az erkölcsi cselekedet igényével lép fel.”²¹ Krisztus (rajta keresztül a nyilasok összes áldozata) kigúnyolásának asszociációját is körvonalazza a szerző. Ennek egyik konkrétuma lesz a nevetés gesztusa: „egysek nevettek, és munkára bíztatták a gyilkosokat, mások ütlegettek az áldozatokat, a szomszédok pedig nézték”.²²

A nevetés önmagában lévő esztétikája, gesztusa is eléri az abszolút fokát: „Páter Kun nem válaszol szavakkal. A nevetése a válasz. A beteljesedett, harsogó boldogsága”.²³

16 „the comfort of one class depends on the misery of another class.” Carter, Angela 2001: *The Sadeian Woman. An Exercise in Cultural History*. London, 78.

17 Zoltán 2021: 20.

18 Zoltán 2021: 301.

19 „A Vali testébe került [...] baktériumok és gombák ellenben megvannak, bőszen szaporodnak [...] a méhben, a petefészekben. A sérült hámon át a véráramba kerülnek. Az egész testet bejárják. Ahol csak lehet, megtelepsznek.” Zoltán 2021: 87.

20 Zoltán 2021: 90.

21 Dubois 2022: 207.

22 Dubois 2022: 197.

23 Zoltán 2022: 307.

Zoltán regényének egyik tanulsága észrevenni a (normális vagy normatív) nézőpontok egymás mellettiségét, és elgondolkodni a szövegben megjelenített eseményeken keresztül hogyan látták, értékelték és értelmezték a nyilas rendszert a pártszimpatizánsok: „Ideális társadalmat alkotnak ők, tizenkettedik kerületi nyilasok, magyarázta az asszony a figyelmes vasgyárosnak. Vannak közülük őslakók és bevándorlók, városi és falusi származású emberek [...] Minden megvan, csak zsidó nincs. Természetesen amerikai barát, angol barát, orosz barát sincs. Mi ez, ha nem az igazi társadalmi egység?! [...]”²⁴ Zoltán Gábor másik fontos eredménye, hogy a regény az eutélia,²⁵ azaz az élet jó végének, jó befejezésének (a meghalás méltóságának) abszolút hiányával ennek az oppozíciónak az ikonjává is válik. Az emberkínzásnak és emberirtásnak egy sajátosan helyi (lokális és emlékeztető) típusát ábrázolja a történet, mely Budapesten 1944 ősze és 1945 januárja között zajlott le.

Hörcher Eszter

²⁴ Zoltán 2022: 227.

²⁵ Vö. Bitó László 2004: Jó halál. Eutanázia vagy eutélia. *Beszélő* (9.) 4. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/jo-halal-eutanazia-vagy-eutelia> – utolsó letöltés: 2023. március 21.